

WALOON JA WAPAUTEEN! MARIA RAUNIO

TYTTÖ KIRKOSSA

Jos vieraillet Gösta Serlachiuksen taidesäätiön galleriassa Mäntässä, pysähdy hetkeksi pienen ruskeaan sävytetyn öljyvärimaalauksen eteen. Siinä virsikirjaa käsissään pitelevä, mustaan pukuun, tummaan huiviin ja kirjavaan esiliinaan pukeutunut tyttö seisoo Keuruun vanhan kirkon käytävällä. Kasvoissa on vielä hivenen lapsen pehmeyttä ja kirkas katse kohdistuu alttariin. Tyttö on Saarisen Maiju, tuleva agitaattori ja sosialistinen kansanedustaja.¹ Kuva on tallentunut kankaalle kesällä 1889, jolloin pitäjänräättälin tytär Maria Saarinen oli 17-vuotias. Sen maalasi nuori Axel Gallén, joka noina vuosina käytti mallinaan Keurusseudun luontoa ja ihmisiä säätyläistöstä köyhimpiin mökkiläisiin. Mitä taulu sitten kertoo mallistaan ja tämän lapsuuden ympäristöstä?

PIETISMI JA NATIONALISMI KEURUULLA

Gallenia alueelle veti ajan hallitsevan taidesuunnan vaatimus kuvata arkipäivän todellisuutta ja kansaa omassa elämänpiirissään. Tavoitteena oli niin ikään etsiä suomalaisuutta aidoimmillaan ja sitä kuvaamalla synnyttää kansallista taidetta. Ehkäpä Maiju edusti Gallenille nuoren suomalaisen rahvaannaisen ihannetta. Viattomuus, vaatimattomuus ja uskonnollisuus olivat perusta, jolle kansakuntaa olisi hyvä rakentaa.

Marian lapsuutta sävytriikin pietismi, joka oli saanut vahvan jalansijan alueella 1800-luvun puolivälissä. Saariset olivat läheisissä tekemisissä paikkakunnan kirkkoherrana 1880-luvun taitteeseen olleen tunnetun herännäispapin F. H. Bergrothin kanssa. Seuraavalla vuosikymmenellä varttuneiden maailmaa alkoi kuitenkin herännäisyyden ohella hallita uusi usko, kansallisuusaate, jonka ensimmäisiä kannattajia Keuruulla olivat Bergrothin perheen nuoret.

Gallen ei ollut ainoa fennomaanisen sivistyneistön edustaja, joka 1880-luvulla hakeutui Sisä-Suomeen toiviomatkoillaan. Taiteilijanalkujen ja ylioppilaiden kiinnostus seudun maisemia ja rahvaan elämää kohtaan juonsi jo Runebergin teksteistä. Vetovoimaa lisäsi käsitys Keuruulla puhutun suomen kielen kauneudesta.² Samana kesänä, jona Maria oli Gallenin mallina, kansallinen innostus kosketti jokaista Keuruun kirkonkylällä asuvaa. Paikkakuntalaisten kollektiiviseen muistiin jäi kunnansairaalan hyväksi järjestetty kesäjuhla, joka vuosien mittaan ja osallisten saadessa lisää mainetta piirtyi yhä korkeampana paikallisen historian merkkipaaluna. Juhlien hohdokkuutta lisäsi alueella lomailevien, fennomaaneina tunnettujen säätyläisten aktiivinen osallistuminen.³

Juhlat olivat pitkälti naisten yhteistyön tulosta: aloitteentekijänä oli kunnanlääkäri Warénin vaimo Elina ja juhlan yhteydessä toimitettujen arpajaisten voitot valmisti kirkonkylällä kokoontunut ompeluseura. Ohjelmisto lepäsi sekin suurelta osin naisten harteilla. Paikallislehden selostuksen mukaan *”illan loistokohta oli seuranäytelmä ‘Amalia ystävämme’ jota harvoin teatterissakaan saa nähdä niin hyvin näyteltävän kuin se täällä nyt sujuu”*. Esityksessä olivat mukana muiden muassa suomalaisen teatterin näyttelijä Saimi Swahn, tunnettu naisasianainen Elisabeth Löfgren sekä kuvernöörintytöt Aino ja Elli Järnefelt. Ainoa miesosa oli uskottu näiden veljelle Arvidille. Taiteilija Eero Järnefelt toimi kulissimaalarina apulaisinaan Gallén ja ruotsalainen taiteileva kreivi Louis Sparre. Juhlat pidettiin Saaristen naapurustossa, kauppias Damsténin pihalla, ja Maria kaiketi osallistui halukkaasti tilaisuuden valmisteluun. Erään tiedon mukaan hän olisi esiintynyt näytelmässäkin.⁴

Mikä Maria Saarisen osuus juhlissa olikaan, on vaiheikkaan kesän täytynyt vaikuttaa innostavasti tiedonhaluiseen tyttöön. Ehkäpä Maria näitä julkisesti esiintyviä ja toimeliaita naisia katsellessaan sai paitsi aatteellisia virikkeitä, myös kimmokkeen ryhtyä harrastamaan lausumista ja näyttelemistä. Myöhempinä vuosina hän esiintyi lukuisissa suomalaisuus- ja raittiushenkisissä paikallisissa juhlissa.⁵

KÄSITYÖLÄISPERHE

Ennen kuin ryhdytään seuraamaan Marian polkua 1890-luvulle, palataan ajassa taaksepäin ja tutustutaan Saarisen perheeseen. Sen jäsenenä Maria todennäköisesti oppi sekä kantamaan vastuuta että katsomaan maailmaa avoimin silmin.

Syyskuun 3. päivänä 1871 vihittiin Keuruulla piika Kristiina Hellén ja räätäli Erland Saarinen. Pariskunta asettui asumaan kirkonkylälle, aluksi Kattaistoon, josta melko pian siirryttiin kirkkoherra Bergrothin virkatilansa mailta osoittamaan Kuuselaan. Seuraavana keväänä, 26. toukokuuta 1872, syntyi esikoistytär, jolle annettiin nimeksi Maria. Kummeiksi pyydettiin torppari Adam Kangas vaimoineen ja poikineen. Perhe kasvoi tasaiseen tahtiin ja viisi vuotta myöhemmin lapsia oli neljä. Kaksi nuorimmaista kuitenkin kuoli kulkutauteihin vuonna 1878.⁶

1880-luvun taitteessa Saariset muuttivat joksikin aikaa Tampereelle, mutta palasivat sitten Kristiinan vaatimuksesta Keuruulle rakentaen uuden talon keskeiselle paikalle kirkonkylään. Saarisen räätälinverstaasta tuli perheyritys, sillä sekä Kristiina että ennen pitkää myös Maria osallistuivat työhön. Vanhemmat olivat kiinnostuneita ammattialansa kehitysnäkymistä. Vielä 50 vuotta myöhemmin Erland muisteli ylpeänä perheen ensimmäistä ompelukonetta: *”Bergrothin pappilassa oli kyllä jo aikaisemmin pieni käsikäyttöinen, mutta meille hankittiin kirkonkylän ensimmäinen oikein suurempi kone. Sitä kävi katsomassa aluksi ihmisiä niin paljon, että tahtoi jo kyllästyttää, kun aina piti näytellä ja selvittää ja oli ahtaanlaiset paikatkin.”* Lisätulojen saamiseksi uudesta talosta vuokrattiin huone postitoimiston tiloiksi. Myöhempinä vuosina Saariset hoitivat myös kylän puhelinkeskusta.⁷

Käsityöläisinä vanhemmat kuuluivat kylän keskikerrokseen ja vaurastuivat ajan oloon. Saaristen talo oli iso ja hyvinhoidettu, kuten säilyneistä valokuvista voi päätellä. Perheen asemasta kyläyhteisössä kertoo kummisuhteiden verkosto: Marian torpparikummien jälkeen 12 sisaruksen kummeiksi ilmaantui vuosien myötä muun muassa nahkuri, leipuri, kanttori, kansakoulunopettaja ja poliisi. Vanhempiaan Maria muisteli myöhemmin arvostavasti esittäen samalla käsityksensä ”kunnon ihmisistä”: ”-minun ymmärtääkseni eivät vanhempani olleet sen huonompia ihmisiä kuin muutkaan, koskapa näin heidän joka päivä tekevän ahkerasti työtä, kuulin heidän iltoilla rukoilevankin ja lukevan.”⁸

Jonkinlaiseen varakkuuteen viittaa sekin, että Saaristen jälkikasvu kävi kansakoulun, mihin 1880-luvulla oli tilaisuus alle kymmenellä prosentilla lapsista. Tämä kertoo tietyn taloudellisen taustan lisäksi myötämielisyydestä koulusivistystä kohtaan. Opinahjo oli Keuruun kirkonkylälle perustettu jo vuonna 1869. Koulu loi pohjaa kansallisuusaatteen omaksumiselle. Marian veljen kummi, kansankoulunopettaja Erland Salonen, oli paikkakunnan ensimmäisiä kansanvalistajia. Maria ei ilmeisestikään ollut Salosen oppilaita, koska koulu 1880-luvulla oli jaettu poika- ja tyttöosastoihin, mutta oli muiden nuorten tavoin tämän vaikutuspiirissä. Olihan esimerkiksi koululaisten paljon käyttämä lainakirjasto Salosen hoidossa. Pitäjän kesäjuhlissa opettajalla oli tapana pitää kansallismielisiä puheita.⁹

”ELÄKÖÖNHUUTO MIELIPITEEN JA AJATUKSEN VAPAUELLE”¹⁰

Kun Keuruulle ruvettiin rakentamaan uutta kirkkoa vuonna 1889, saapui paikkakunnalle eri puolilta maata työn perässä kiertäviä kisällejä. Tällä tavoin ilmestyi Marian elämään maalari Kaarle Kustaa Flinta. Kalle oli Mariaa yli 10 vuotta vanhempi ja ehtinyt jo perheellistyäkin: vaimo ja lapsi asuivat lirissä.¹¹

Samoihin aikoihin saapui Keuruulle toinen reissusäili, suutari Eetu Salin, josta myöhemmin tuli työväenliikkeen johtavia agitaattoreita.

Salinin vaikutuksesta Maria tempautui ensimmäistä kertaa mukaan yhdistystoimintaan ja sai uutta mieltämistä rakentaessaan 20-vuotiaan avoimuudella maailmankuvaansa. Maan ensimmäiset nuorisoseurat, raittius- ja työväenyhdistykset perustettiin 1880-luvulla. Kansanliikkeistä innostunut Salin alkoi puuhata Keuruullekin nuorisoseuraa. Vuoden 1892 perustamiskokouksessa pitämässään puheessa hän mainitsee seuran alulle panijoina olevan ”kansan lapset, työ luokkaan kuuluvat - koulusivistystä saamattomat nuoret”. Salin asetti vastakkain juuri vanhat ja nuoret - ei vielä rikkaita ja köyhiä. ”Vanhoja” edustivat eritoten valtionkirkko ja säätyvaltiopäivät. Uusi ”nuoriso aate” sen sijaan vaati Salinin sanoin tarkoitustaan vastaavampaa yhteiskuntajärjestystä ja todellista kansanvaltaa samoin kuin yleistä kansanvalistusta ja rajoittamatonta sananvapautta.¹²

Salin oli vaikuttava puhuja ja hänen ajatuksensa tuntuivat hätkähdyttävän paikkakuntalaisia. Keuruulla ei kukaties pappeja aiemmin ollut nimitelty ”kansan syöttöporsaiksi” ja ”verenimijöiksi”, koska Salin joutui vetäytymään seuran johdosta. Hänen kannustuksensa toimia vapaasti ja rohkeasti sekä mielipiteen ja ajatuksen vapauden puolustuksensa saivat kaikesta huolimatta myös vastakaikua. Kun Salin oli poistunut paikkakunnalta, jäi seuran toiminta Kalle Flintan ja Maria Saarisen vastuulle edellisen ollessa vuonna 1892 puheenjohtajan ja jälkimmäisen sihteerin toimessa. Seuran tunnuksiksi otettiin kaiketi Salinin ehdotuksesta kehoitus ”Pyri vapauteen”.¹³

NAISEN TIE

Hetki ei vielä ollut otollinen seuran toiminnalle ja sen vetäjätkin saivat pian muuta ajatteleamista. Maria huomasi alkuvuodesta 1893 odottavansa lasta. Uuden ajan tuulahduksia oli tunkeutunut elämään, mutta naisen ruumiillisuus, syntymän ja kuoleman muuttumattomalta tuntuva kierto alkoivat nyt ohjata sen kulkua. Marian äiti oli edellisenä vuonna synnyttänyt kymmenennen lapsensa ja seuraavien vuosien aikana äidin ja tyttären raskaudet seurasivat toistaan. Maria joutui niin ikään äitinsä tavoin kokemaan lasten menetykseen liittyvät tunteet. Vähittäinen muutos näkyi

kuitenkin siinä, että Kristiinan kolmestatoista lapsesta menehtyi pieninä kuusi, Marian seitsemästä lapsesta kaksi.

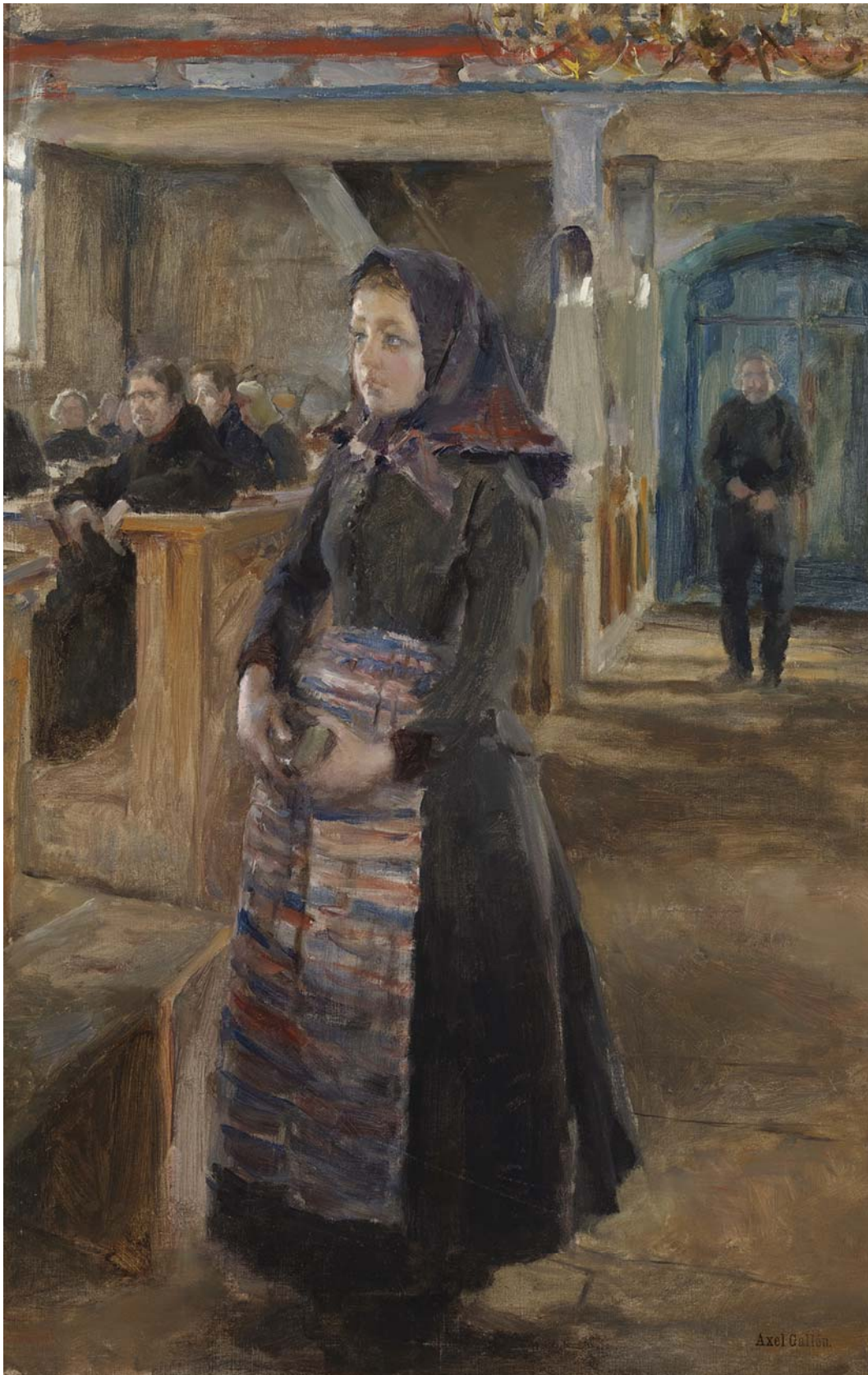
Flintan perheen esikoispoika Kaarle syntyi lokakuussa 1893 ja Erkki näki päivänvalon helmikuussa 1895. Toisen lapsen synnyttyä Maria ja Kalle ryhtyivät harkitsemaan naimisiin menoa. Avioliiton lykkäämiseen saattoi vaikuttaa Kallen ensimmäinen perhe. Toisaalta aviottomien lasten saanti ei ollut Keuruulla tavatonta, enimmillään joka viides lapsi syntyi pitäjässä avioliiton ulkopuolella. Kun Kalle ja Maria lisäksi elivät yhdessä kihlaparina ei asiaa liene kummeksuttu. Papin eteen kuitenkin astuttiin 15. heinäkuuta 1895.¹⁴

Vain kaksi viikkoa myöhemmin puolivuotias Erkki kuoli keuhkosairauteen. Samoihin aikoihin Maria alkoi odottaa kolmatta lastaan ja Aatto syntyi huhtikuussa 1896. Olli tuli maailmaan kesällä 1897, mutta kuoli kymmenkuisena aivokuumeeseen. Urho syntyi vuonna 1899 naapuripitäjässä Ruovedellä, jonne Flintat joksikin aikaa olivat muuttaneet ja kuudes poika, Niilo, seuraavana vuonna Keuruulla. Veljessarjan täydensi vielä Pauli, joka syntyi keväällä 1903.¹⁵

TYÖVÄENYHDISTYS JA ROUTAVUODET

Työväenyhdistys Keuruulle perustettiin helmikuun manifestin vuonna 1899. Juuri tuolloin kansallinen yhtenäistäminen alkoi kääntyä vahvasti rahvaan suuntaan. Tässä tarkoituksessa elvytettiin nuoriso- ja raittiusseuroja sekä perustettiin työväenyhdistyksiä. Toisaalta yhteiskunnallinen uudistusmieli ja ajatus mahdollisuuksien tasa-arvosta hallitsivat ajan keskusteluja. Yhdistyksen ensimmäisestä jäsenluettelosta löytyy muiden muassa Erland Saarisen nimi. Flintat - jotka noihin aikoihin olivat kansallisena mielenilmauksena muuttaneet nimensä Raunioksi - olivat Ruovedellä, eivätkä siten mukana perustamispuuhassa. Yhdistystä olivat rahvaan lisäksi synnyttämässä nuorsuomalainen kunnanlääkäri N.J. Arppe ja samaa aatesuuntaa edustanut, myöhemmin torpparitutkijana tunnettu Aksel Warén.¹⁶

Marian isä lienee ollut myötämielinen kansalliselle liikkeelle ja

Axel Gallén maalasi vuonna 1889 kaksi kirkkotypö-aihetta. Teokseensa *Tyttö Keuruun vanhassa kirkossa* hän löysi mallikseen 17-vuotiaan räätälintyttären Maria Saarisen, josta tuli sittemmin Sosialidemokraattisen puolueen agitaattori ja kansanedustaja. Maalauksessa Maria seisoo psalmikirja kädessään kirkon keskikäytävällä. Nuoruuden vastakohtana käytävän päässä seisoo vanhus, kirkon pitkäaikainen suntio Fredrik Uskali. Maalaus: Gösta Serlachiuksen Taidesäätiö, Mänttä. Valokuvaaja: Yehia Eweis.

kiinnostui työväenyhdistyksen perustamisesta juuri tässä hengessä. Erland Saarista kerrottiin myöhemmin juttua, jonka mukaan hän oli eräänä kesänä vuosisadan taitteessa hauskuuttanut kyläläisiä kiipeämällä uuden kirkon tapuliin, seisomalla jonkin aikaa päällään ristin poikkipuulla ja ripustamalla lopulta mukaanottamansa *Uuden Suomettaren* ristiin. Siinä tämä suomalaisen puolueen äänenkannattaja oli liehunut koko iltapäivän hiljaisessa tuulessa.¹⁷

Työväenyhdistys piti toimintaa vireillä, vaikka kenraalikuvernööri Bobrikov hylkäsi sen perustamisanomuksen.¹⁸ Henki oli, että sääntöjä ei tarvitse alistaa Venäjän hallinnon vahvistettavaksi. Yhdistys harjoitti siten alusta pitäen jonkinlaista passiivista vastarintaa. Omaan lukutupaan tilattiin nuorsuomalaista *Keski-Suomea* ja *Uutta Suometarta*.¹⁹

Vuonna 1902 yhdistys rekisteröitiin Suomen ruotsalaisen työväenliiton haaraosastoksi, tähän kun ei tarvittu viranomaisten lupaa. Seuraavana vuonna sihteeriksi valittiin Kalle Raunio ja myös Maria alkoi osallistua iltamien järjestelyyn ja muihin rientoihin. Jäsenmäärä kääntyi samaan aikaan kasvuun ja edustettuna oli sekä paikkakunnan rahvas että herrasväki. Yhdistykseen liitettiin, koska ”*muuta toimivaa seuraa ei Keuruulla 1900-luvun alussa oikeastaan ollutkaan*”. Jäsenistön piiristä nousi myös ajatus perustaa Keuruulle työväen osuuskauppa, joka avattiin Saaristen talossa vuonna 1905.

20

Vuoden 1904 alusta Kalle hoiti puheenjohtajan tehtäviä. Jonkinlaiseen kansallismieliseen toimintaan tuona aikana viittaisi maininta kesäkuun 5. päivänä järjestetystä ”mielenosoituksesta”, joka tosin jäi melko vaisuksi. Samoihin aikoihin järjestettiin suurimmissa kaupungeissa kutsuntalakkokampanjoita.²¹ Oltuaan puolisen vuotta yhdistyksen keulamiehenä Kalle muutti yllättäen Yhdysvaltoihin.

Marian myöhemmin antaman selityksen mukaan Kallen pakotti matkaan ”*pääasiassa porvarillisten boikotteeraus kun rupesimme yhdessä toimimaan puolueessa*”.²² Tosiasiassa Keuruun työväenyhdistys liittyi puolueeseen vasta vuonna 1906. Todennäköisempää on, että muuton takana oli hallituksen vastainen toiminta porvariston rinnalla. Tähän ei sosialistisissa

piireissä suurlakon jälkeen enää mielellään viitattu. Juuri vuosina 1903-1905 monet vastarintaan osallistuneet joutuivat pakenemaan viranomaisia ulkomaille. Toisaalta siirtolaisuus ei tuolloin Keuruullakaan ollut enää tuntematon vaihtoehto. Kun paikkakunnalta 1800-luvun puolella oli vuosittain lähtenyt jokunen onnenetsijä Atlantin toiselle puolen, oli lähtijöitä 1900-luvun alussa jo nelisenkymmentä vuosittain.

Kallen lähtö jätti Marian viisine poikineen turvattomaksi, mutta avasi toisaalta tälle tietä tehtäviin, jotka tuohon aikaan olivat naisilta pääosin suljettuja. Heti elokuussa 1904 valittiin työväenyhdistyksen puheenjohtajaksi Samuli Rantanen ja sihteeriksi tuli nyt Maria. Seuraavana vuonna hän joutui jonkin aikaa hoitamaan myös puheenjohtajuutta, mikä oli harvinainen asema naiselle.²³

Marian sihteriaikana syksyllä 1904 maanlaajuista huomiota herätti Voikkaan paperitehtaan lakko. Tapahtumat saivat alkunsa, kun tehtaassa työskennelleet naiset kyllästyivät työnjohtajansa harrastamaan hätyyttelyyn. Lakosta keriytyi useita kuukausia kestänyt rettelö, joka levisi muillekin paikkakunnille. Tehtaan naisten asema sai laajasti julkisuutta, kun lähes jokainen työväenyhdistys ja monet lehdet ottivat siihen kantaa. Keuruun työväenyhdistys päätti marraskuussa 1904 antaa lakkolaisille ”siveellisen ja aineellisen” kannatuksensa. Jonkinlaisen käsityksen Marian tuolloisesta yhteiskunnallisesta ajattelusta antaa niin ikään hänen laatimansa vastaus raittiusseuran lähettämään kirjeeseen, jossa tiedusteltiin työväenyhdistyksen kantaa väkijuomiin ja paheksuttiin avioliiton ulkopuolisia sukupuolisuhteita. Maria yhtyi raittiusseuran näkemyksiin, mutta esitti samalla, että raittiuden ja siveellisyyden toteutumiseksi olisi poistettava huonot asunnot ja pitkät työpäivät sekä taattava kaikille riittävän ja terveellisen ravinnon saanti kuten myös mahdollisuus sivistykseen. Eritoten palvelijoille suunnattava ”siveellinen opetus” ja ”sivistävät seurakunnat” olisivat yksi ratkaisu ongelmaan.²⁴

Kun Raunion perheen tulevaisuus vuoden 1905 alussa oli kaikin tavoin avoin, sulkeutui siltä ennen pitkää yksi mahdollinen tie. Kalle sai heti Yhdysvaltoihin saavuttuaan töitä, mutta kuoli 3. maaliskuuta 1905 ilmeisesti kaivosonnettomuudessa.

”EI ARMOA VAAN OIKEUTTA”

Monien ikätovereidensa tavoin Marian aktiivisia kausi politiikassa alkoi suurlakon jälkeen, jolloin hän joutui kiperän valinnan eteen. Hän omaksui sosialistisen aatteen, jota sitten ryhtyi agitaattorina levittämään. Aatteen edistämiseksi hän päätti lähteä Keuruulta ja jättää poikansa vanhempiensa hoidettavaksi, näiden oman lapsiliudan jatkoksi. Ilmeinen syy lähtöön oli välikirjo kylän herrasväen kanssa - niiden, joiden vaatettamisesta Maria oli saanut elantonsa. Nähtävästi myös Erland Saarinen joutui jonkinlaisen boikotin kohteeksi, koska hän vuonna 1906 ryhtyi haudankaivajaksi toimien tässä ammatissa yli 80-vuotiaaksi. Maria asusteli itsekin silloin tällöin lapsuudenkodissaan ja oli kirjoilla Keuruulla, mutta vietti loppuelämänsä suureksi osaksi muualla: eduskunnan istuntokausien aikana pääkaupungissa ja muulloin kiertelemällä puhujana ja toimittajana. Raunioiden nuorimmainen oli Marian lähtiessä kaksi ja veljessarjan vanhin 12-vuotias.²⁵

Maria muutti Tampereelle tietävästi heti suurlakon jälkeen marraskuussa 1905. Siellä hän oli jonkin aikaa Kansan Lehden konttoristina ja aloitteli myös puhujanuraansa naisten äänioikeuskomitean palveluksessa. Tämän jälkeen hän siirtyi Mikkelin piirin varsinaiseksi agitaattoriksi. Vuonna 1906 hän oli ensimmäistä kertaa mukana naisliiton edustajakokouksessa, joka pidettiin Viipurissa. Valtiopäiville Maria valittiin vuosiksi 1907-1909 Vaasan läänin itäisestä piiristä.²⁶

Mariasta tuli ahkera kirjoittaja sekä aloitteellinen ja äänekäs kansanedustaja. Hänen ajatusmaailmansa pohjavireenä säilyi kansanvalistuksen ja sitä seuraavan edistyksen idea. Keuruun työväenyhdistyksen naisosaston lippuun hän oli aikanaan kirjaillut tunnuksen ”Waloon ja wapauteen”; uudessa tilanteessa tämä ajatus alkoi yhä enemmän pitää sisällään sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vaatimusta. Sen toteutumiseksi olisi myös naisten elämänpiiri otettava entistä enemmän huomioon yhteisiä lakeja laadittaessa. Naisen naimiän korottamista koskevan anomusehdotuksensa yhteydessä kesäkuussa 1907 Maria kirjoitti: *”Kun naisilta onko kokonaan puuttunut suoranaista vaikutusvaltaa lainsäädäntöön, on tästä johtunut, että heidän on ollut alistuminen*

kaikkiin miesten laatimiin lakeihin, vaikkapa ne olisivat olleet kuinka hankalia ja sopimattomia naisille.”

Vaikka Maria tulikin uransa aikana ottaneeksi kantaa lukuisiin asioihin sotilasmiljoonista mielisairaaloihin ja kunnallislajeista naisten palkkaukseen, voidaan nostaa esiin kaksi kysymystä, joiden puolesta hän erityisesti uurasti: toinen oli köyhien äitien ja lasten asema, toinen kansansivistys. Nämä pyrkimykset nousivat hänen omista nuoruudenkokemuksistaan sekä myöhemmästä turvattomuuden tunteestaan ja nöyryytyksistä, joita hän leskiäitinä oli kotipaikkakunnallaan kokenut.

Maria oli saanut kunnalta vaivaisapua lastensa elannon turvaamiseksi. Nuorsuomalaisten äänenkannatrajassa *Keski-Suomessa* vihjailtiinkin ennen ensimmäisiä vaaleja Marian käyttävän hyväkseen yhteiskunnan tukea, vaikka sai hyvää palkkaa puhujan toimestaan. Kun eduskunnassa sitten kesällä 1907 käsiteltiin sosiaalidemokraattisten naisten aloitetta turvattomien naisten ja lasten aseman parantamiseksi, Maria pääsi purkamaan sydäntään kuvailemalla vaivaishoidosta saamiaan kokemuksia *Sorretun voimassa*: ”No joko se nyt taas on pyytämässä” ja ”mikseivät säästäneet silloin kun mies eli” olivat mieleen painuneita huomautuksia. Myös huoliteltu ulkonäkö oli herättänyt pahennusta. Köyhän tuli näyttää köyhältä - vaikka ompelija olikin. Se mikä Marian toiminnassa luultavasti eniten närkästytti ylempiä säätyjä oli lasten jättäminen isovanhempien hoiviin. Kiertelevä agitaattori ei voinut samalla olla hyvä äiti.

Juuri köyhäinhoidossa Marian mielessä kiteytyi konkreettisimmin työväenliikkeen tunnus ”Ei armoa vaan oikeutta”: hädänalaiset eivät itse olleet syypäitä vaikeuksiinsa, heillä oli oikeus yhteiskunnan tukeen eikä tuki edellyttänyt nöyristelyä tai takaisinmaksua. Mariakin toki lupasi maksaa saamansa avustukset takaisin, mutta ”tavalla jota ette odotakaan, nimittäin yhä enempi työskentelemällä siihen suuntaan, että kaikki turvattomat äidit ottavat oikeutensa vaatimalla oikeutettuna turvana sen ja enemmänkin kuin te hyvät porvarit nyt annatte armopalana, ’vaivaisavun’ nimellä”. Maria oli myös oivaltanut, etteivät yhteiskunnan pahimpia elättejä olleet vaivaisavun saajat: ”Suokaa anteeksi hyvät porvarit, minulla

on tapana teitä korkeine virkapalkkoinenne eläkettä valtiolta ottaessanne, tosiaankin nimittää yhteiskuntamme suursyötiläiksi.”

27

Omia kokemuksiaan sekä monien synnytysten aiheuttamasta kivulloisuudesta että imeväisikäisten lasten kuolemasta Maria hyödynsi, kun eduskunnassa mietittiin kunnallisten kätilöiden tarpeellisuutta. Asian olivat ottaneet esille porvarilliset naiset. Vaikka työläisnaisten edustajat monissa asioissa olivat näiden kanssa samoilla linjoilla, syntyi erimielisyys usein uudistusten toteuttamistavasta. Tässäkin kysymyksessä eri puolueiden naiset olivat kätilöiden palkkaamisen takana - kun taas monet miehet vastustivat uuden ja ”tarpeettoman” virkakunnan perustamista. Sosialistit kuitenkin halusivat laajentaa keskustelua rahvaannaisten elinoloihin ja käytännön mahdollisuuksiin hyödyntää tarjolla olevia palveluja. *Työläisnaisessa* Maria esitti uudistuksen pohjaksi Sosialidemokraattisen puolueen ohjelmassa olevaa vaatimusta maksuttomista lääkäripalveluista, lääkkeistä ja synnytysavusta.²⁸

Maria oli sivistysvaliokunnan jäsen vuoden 1908 ensimmäisistä valtiopäivistä edustajuutensa loppuun. Hän uskoi edistykseen ja valistuksen voimaan, samoin kuin ihmisissä itsessään olevaan tiedonjanoon. Hän kirjoitti myös sivistyksessä olevan ”pienten kansojen perusvoiman”. Keväällä 1908 eduskunnassa oli esillä lakiehdotus yleisestä oppivelvollisuudesta, jota Maria oli ollut sivistysvaliokunnassa käsittelemässä. Asiasta kirjoittaessaan hän esitti eräänlaista peruskoulumallia. Kansakoulut olisi säädettävä oppikoulujen pohjakouluksi, jolloin kansalaisten sivistyspohja olisi laskettu ”samanlaisten suunnitelmain perustalle”.²⁹

Myös tässä asiassa Maria toi esille periaatteiden ja käytännön ristiriidan. Hänen mukaansa lasten menestykselliseen koulutyöhön tarvittiin aineellisia edellytyksiä. Vielä tuohon aikaan varattomuus saattoikin estää lapsia menemästä kouluun, eritoten suurissa perheissä, joissa vaatteita ja kenkiä ei riittänyt koko lapsiliudalle. Myös nälkä ja sairaudet estivät köyhiä lapsia saamasta sivistystä. Käytännöllisenä parannuksena Maria puhui useaan otteeseen kouluruokailun puolesta.

KOHTALOKAS ÄÄNESTYS

Vuoden 1910 vaalien alla linjariidat Marian vaalipiirissä kärjistyivät. Pieni osa sosiaalidemokraattien eduskuntaryhmästä, muiden muassa Maria Raunio, Ida Aalle ja Anni Huotari, oli lipsunut ryhmäkurista pankkivaltuusmiesäänestyksessä ryhtymällä yhteistyöhön porvareiden kanssa. Kaupassa sosialisteille saatiin valtuusmiespaikka. Äänestyksen seurauksena Maria, toisin kuin muut samoin toimineet, poistettiin vaalien ehdokaslistalta.

Vaalipiirin kokouksessa jutun todettiin osoittavan, että Marialla oli ”revisionistisia taipumuksia”. Pudottamista paheksuttiin sekä puoluetoimikunnassa että eduskuntaryhmässä, jonka sihteeri kirjoitti *Sorretun Voimaan* Raunion olleen tunnollinen ja valistunut kansanedustaja. Sivistysvaliokunnassa hän oli todistanut ”omaavansa ainakin yhtä paljon tietoja kuin kuka tahansa niistä puolesta tusinasta kansakoulunopettajasta”, jotka istuivat samassa elimessä. *Työläisnaisessa* keskusteltiin niin ikään Raunion syrjäyttämisen perusteista. Marian vaalipiirin sosialistiset naiset olivat asiasta tuohtuneita ja valittivat päätöksestä puolueeneuvostolle. Naisten kerrotaan jopa uhanneen vaalilakolla. Itsenäisesti päätöksiä tekevä vaalipiirin toimikunta oli kuitenkin taipumaton ja *Sorretun Voimakin* ryhtyi kirjoittelemaan Mariasta ivalliseen sävyyn: entisestä toverista oli tullut ”Maiju-rouva”.³⁰

LÄNNEN KULTALAAN

Kansanedustajuuden päätyttyä Maria oli puolisen vuotta *Raivaajan* toimittajana Lahdessa. Tuolloin hän tapasi nahkuri Aaltosen, jonka kanssa kesällä 1910 matkusti Yhdysvaltoihin. Siviiliavioliitto solmittiin pian maahan tulon jälkeen. Syksyllä 1910 Maria valittiin amerikansuomalaisen sosialistijärjestön länsipiirin puhujaksi. Agitaattorina hän ehti kiertää puoli vuotta ja työtahti oli tiivis: ”*Organiseeraajamme M. Raunio-Aaltonen on pitänyt tammikuun 12. pv:stä huhtikuun 1. päivään 53 luentoa 3575 kuulijalle*”, todettiin piirin pöytäkirjassa. Kesäkorvalla hänet valittiin vastaperustetun *Toveritar*-lehden ensimmäiseksi toimittajaksi.

Tämä Yhdysvaltain ensimmäinen suomenkielinen naistenlehti ilmestyi Astoriassa, Oregonin osavaltiossa. Pieneen Columbia-joen suiston kalastajakaupunkiin oli vuosien mittaan kerääntynyt myös useita tuhansia suomalaisia kalastajia. Näiden toimesta perustettiin Astorian suomalainen sosialistiosasto vuonna 1904. Osaston lehti *Toveri* alkoi ilmestyä vuonna 1907. Naisten omaa lehteä suunniteltiin aiemminkin, mutta puuhaan ryhdyttiin vasta talvella 1911. Jo ennen perustamistaan *Toveritar* herätti ristiriitaisia tunteita ja erillistä naisten lehteä pidettiin turhana. *Toverissa* kuitenkin julkaistiin touko-kesäkuussa lukuisia julkaisemista puoltavia kirjoituksia. Maria saattoi osallistua keskusteluun kokemuksella, joka hänellä oli *Palvelijatar*- ja *Työläisnainen* -lehdistä.

Kun *Toverittaren* ensimmäinen numero Marian toimittamana ilmestyi heinäkuussa 1911, oli vastaanotto ristiriitainen. Tavoitteena oli selvittää naisille sosialismin teorioita ja innostaa näitä järjestäytymään. Tämä ei kuitenkaan kaikkia lukijoita innostanut vaan kerrotaan, että harva jaksoi lehteen perehtyä: palvelustyttöjen tilaamista *Toverittarista* vain osa avattiin postikääreistä ja haalien taloudenhoitajat saivat niitä viikottain kantaa sytykepaperiksi tai tyhjennettäviin tuhka-astioihin.

Maria ehti toimittaa lehteä kahdeksan numeroa. Syyskuun viidennen päivän *Toveritar* tuli lukijoiden luokse mustissa raameissa: Maiju Raunio oli kuollut. Voi kuvitella nuivan palautteen vaivanneen Mariaa, ilmeisesti siinä määrin, että tulevaisuuden näkymät yleensäkin alkoivat vaikuttaa synkiltä. Tietävästi huono terveys varjosti sekin edelleen elämää. Emme tiedä mitä Marian mielessä liikkui, kun hän syyskuuisena lauantai-iltana asettui nukkumaan Mrs. Mäkiseltä vuokraamaansa huoneeseen ja otti melkoisen annoksen unilääkettä. Seuraavana aamupäivänä vuokraemäntä löysi Marian syvässä unessa, illemmalla avuksi haettu lääkärikään ei enää saanut tätä hereille. Kuolinajaksi merkittiin 3. syyskuuta 1911 klo 20.30. Päivälleen 40 vuotta oli kulunut siitä toiveikkaasta juhlasta, jossa Kristiina Hellén oli liittänyt elämänsä Erland Saarisen elämään. Ennen pitkää vanhemmat saivat kuulla surusanoman Keuruulla. Raunioiden nuorimmainen oli tuolloin kahdeksanvuotias.

Marian hautajaiset olivat pienessä Astoriassa merkittävä

tapahtuma. Yleisöä oli Suomalaisen Sosialisti Klupin talolle *"kerääntynyt useita satoja henkilöitä. sekä osaston jäseniä, että muuta osaaottavaa yleisöä ja niitten joukossa utelijaita vanhoillisia, 'oikeauskoisia', lesdatialaisia, 'holirolleria' ja ties mitä kaikkea"*. Osa joukosta oli tullut katsomaan *"mitä sosialistit kuolleelle tekevät"*, sillä kirkollisen siunauksen sijasta vainajan saattoivat matkaan toverien tervehdykset. Seppeleen laskivat muiden muassa aiemmin Suomessa työläisaktivisteina vaikuttaneet Aino ja Aku Rissanen sekä Hilda Saraste-Sandberg.

Arkku kuljetettiin Columbia-jokea pitkin Astorian hautausmaalle, jossa se laskettiin maan poveen osaston mieskuoron laulaessa kehtolaulua. Tilaisuuden päätteeksi kaikui vielä Marialle tuttu Työväen marssi: *"Käy eespäin väki voimakas, äl orjajoukko halpa täst' alkain ole ..."* ³²

TYTTÖ TAIDEGALLERIASSA

Saarisen Maiju katsoo yhä totisena ohi yleisön, joka nykyisin kuljeksii kirkkoyttö-maalauksen editse Gösta Serlachiuksen taidekokoelman tiloissa Keuruusta sittemmin lohkaistussa Mäntän kunnassa. Mäntän vanhan patruunan G. A. Serlachiuksen sukulaispojan perustaman taidekokoelman ensimmäinen hankinta vuonna 1912 lienee ollut juuri *Tyttö Keuruun vanhassa kirkossa*.

Taulun maalaaja, joka vuonna 1907 muutti nimensä Akseli Gallen-Kallelaksi ja josta tuli kansallisen taidesuuntauksen johtohahmoja - *"kansallismaalariksikin"* mainittu - totesi vuoden 1918 sisällissodan jälkitunnelmissa kirkkoyttönsä menettäneen viattomuutensa: tytön kohtalo oli murheellinen, koskapa tästä oli tullut työväenliikkeen agitaattori. Gallén oli ollut tyytyväisempi siihen kansaan, josta hän Keuruulla ollessaan kirjoitti: *"Tuntuu niin kuin paras aina jäisi pois, kun kerron talonpojista. - mikä minua niin ihastuttaa on heidän lakooninen puheensa. Ja miellyttävät minua nekin, jotka ovat vilkkaat, joiden silmät kiiltävät ilosta, että on vieraita -"*. Itsetietoisien ja tarpeitaan ilmaisevan kansan kohtalo oli toki murheellinen vuonna 1918. Mutta millainen se olisi ilman näitä sosialistisia agitaattoreita, sosiaalisten uudistusten tienraivaajia? ³³

1. *Maailmannavan elämää. Keski-Suomen merkitys suomenkielisen kansallisen kulttuurin ja taiteen muotoutumisessa vuosina 1880-1917.* Toim. Marketta Mäkinen. SKS. Helsinki 1994; Ks. myös Gallen-Kallela, Aivi, "Koko elämäni on siveltimessäni! Akseli Gallen-Kallelan neljä matkaa Keruulle". *Karhunsoutaja. Keurusselän seuran 50-vuotisjuhlajulkaisu.* Keuruuprint. Keuruu 1993.

2. *Maailmannavan elämää 1994; Antero Varelius, Suomen kansaa. Kansatieteellisiä havaintoja suuriruhtinaskunnan alueelta.* SKS. Helsinki 1985. Ilm. ruotsiksi ja saksaksi 1848, 45.

3. Vihola, Teppo, *Keuruun ja Pihlajaveden historia 1860-1917. (Vanhan Ruoveden historia III:3).* Keuruu 1983, 388-389; Rainio, Jussi, "Maria Raunio – virstanpylväitä raivaajan tien varrelta". *Keuruun jouluku 1970.*

4. *Keski-Suomi* 23.7. ja 13.8.1889; Jukonen Hannes, "Muistorikkaat arpajaiset Keuruulla". *Keuruun kirja*, toim. Hannes Jukonen, Kerava 1928, 304; *Suur-Keuruun Sanomat* 1959: 59 ja 67; Rainio 1970; Häkli, Pekka, *Arvid Järnefelt ja hänen lähimaailmansa.* WSOY. Helsinki 1955, 175-1976; Vihola 1983, 272 ja 388.

5. Rainio 1970.

6. *Keuruun srk, vihittyjen, syntyneiden ja kuolleiden luettelot 1871-1878.* Kansallisarkisto (KA); "Vanha haudankaivaja kertoo...", *Sisä-Suomi* 8.7.1928; Aaltio, E. A., "Lapsuuteni kirkonkylä." *Karhunsoutaja. Keurusselän seuran kotiseutujulkaisu.* 1959, 32.

7. "Vanha haudankaivaja kertoo..."; Aaltio 1959, 32.

8. Esim. *Keuruun jouluku 1970*, 8; "Puhe. Pitänyt kansakoululasten hyväksi pidetyssä iltamassa Helsingissä 1907 Maria raunio". *Työläisnainen* 38/1907, 302.

9. Vihola 1883, 355-356; Hällfors, Lydia, *Äidin muistelmia.* Porvoo 1924, 60.

10. Eetu Salinin (ES) puheesta *Keuruun nuorisoseuran perustamistilaisuudessa vuonna 1892.* ES:n arkisto. Kansan arkisto (Ka).

11. Vihola 1883, 428.

12. Rantanen, Samuli, *Kirkko luokkataistelun synnyttäjänä Keuruulla*, 3. Käsinkirjoitettu muistelmä. *Keuruun työväenyhdistyksen arkisto.* Työväen Arkisto (TA); Rainio, Jussi, *Ihmisiä työväenliikettä Keuruulla. Keuruun työväenyhdistys 1899-1972.* Keuruun työväenyhdistys. Suur-Keuruun Sanomat Oy:n kirjapaino. 1972, 4.

13. Vihola 1983, 405.

14. Vihola 1983, 33; *Keuruun srk, vihittyjen ja syntyneiden luettelot 1895.* KA.

15. Keuruun.srk, syntyneiden ja kuolleiden luettelot 1895-1901. KA; Tiedon viimeisen lapsen syntymästä on ystävällisesti etsinyt Keuruun kirkkoherranvirastossa sijaitsevista 1900-luvun alun kirkonkirjoista Virve Hoskari.
16. Alapuro, Risto, *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890-1933*. Hanki ja jää. Helsinki 1994, 64 ja 68.
17. Aaltio, E. A. 1959
18. Kujala, Antti, *Venäjän hallitus ja Suomen työväenliike 1899-1905*. SHS. Helsinki, 68.
19. Aaltio, E. A., "Kerran kesällä Keuruulla." *Karhunsoutaja* 1959, 64-67.
20. Rainio 1972, 8-12 ja 1970; Vihola 1983, 244 ja 248.
21. Rantanen. Keuruun työväenyhdistyksen arkisto. TA.
22. Sdp:n arkisto, kansio "Lahden agitaattorikurssit 1906", Maria Raunion hakemus. TA.
23. Rainio 1972, 61; Sdp:n arkisto, kansio "Lahden agitaattorikurssit 1906", Maria Raunion hakemus. TA.
24. Rainio 1972, 20 ja 36.
25. "Herännyt velvollisuudentunto", *Sorretun voima (SV)* 2.8.07; Vihola 1983, 322.
26. *Kansan lehti 1899-1924*. Tampereen Työväen kirjapaino 1924, 145.
27. "Turvattomien lasten hoitokysymys eduskunnassa", *SV* 22.7. ja "Herännyt velvollisuudentunto", 24.7.1907 ja 2.8.1907.
28. Vuoden 1907 valtiopäivien pöytäkirja, 2262-2265; "Kättilöapua köyhille synnyttäjille", *Työläisnainen* 29/1907.
29. "Yleisestä oppivelvollisuudesta"; *Työläisnainen* 18/1908.
30. *SV* 31.12.1909 ja 10.1.1910; Salmela-Järvinen, Martta, "Ensimmäisen eduskunnan naisia: Maria Raunio." *Keuruun jouluku* 1970.
31. *SV* 25.9.1911; *Amerikan Suomalaisen Sosialistijärjestön ensimmäisen piirikokouksen pöytäkirja*, Ast. Ore. 21.-27.4.1911. Länsipiirin piirikomitean kustantama. Työväenliikkeen kirjasto (TLK).
32. Tietoja Raunion Yhdysvalloista oleskelusta: *Toveritar Kymmenvuotias 1911-1921*, Ast. Ore, Toveri Press, 7-10 ja 29-30; *Toveri kymmenvuotias 1907-1917*, Ast. Ore 1917, Toveri Press, 90-95 ja 123-125. TLK; *Toveri* 6.9.1911; *Työläisnainen* 37-

38/1911; "Maiju Raunion hautajaiset. Sosialistit hautaavat sivistyneitten tavalla."
Toveri 18.9.1911.

33. Maritta Pitkänen (toim.), *Akseli Gallen-Kallela Gästä Serlachiuksen kokoelmassa Prinssi Eugenin Waldemarsuddessa*. Tryckproduktion AB 1990, 53 ja 7; Simpanen, Marjo-Riitta, "Kuvataiteilijoiden Keski-Suomi..". *Maailmannavan elämää* 1994, 76.